
Meditatie

T. Doornebal

*Voor mijn geliefde wil ik zingen
het lied van mijn lief en zijn wijngaard.
Jesaja 5:1-7*

Als het om samen bijbellezen gaat, voert Dietrich Bonhoeffer in *Gemeenschapsleven* een krachtig pleidooi voor de doorgaande lezing van de Bijbel. Deze *lectio continua* ‘dwingt ieder, die horen wil, daarheen te gaan en zich daar te laten vinden, waar God tot heil van de mensen eens en voorgoed gehandeld heeft’, zo schrijft hij. Wat deze beweging inhoudt, wordt duidelijk als hij even verderop vervolgt: ‘Wij worden uit ons eigen bestaan getild en geplaatst midden in de heilige geschiedenis van God op aarde. (...) Wat wij ons leven, onze noden, onze schuld noemen, is immers nog lang de werkelijkheid niet. Daar, in de Bijbel, staat ons leven, onze nood, onze schuld en onze redding. Omdat het God behaagd heeft dáár met ons te handelen, daarom zullen we ook slechts dáár geholpen worden. Alleen uit de Schrift leren we onze eigen geschiedenis kennen.’ Echt bijbellezen betekent volgens Bonhoeffer dus: op zo’n manier meegenomen worden in de wereld van de Schrift dat wijzelf deelnemer worden aan Gods geschiedenis met Israël en zijn Zoon Jezus Christus.

In Jesaja 5 is het de profeet zelf die ons met alle middelen die hem ter beschikking staan de wereld van de Schrift intrekt. Hij neemt ons mee in zijn vervoering en laat ons delen in de verbijstering en ontzuivering. Hij confronteert ons met de Heer die komt om zijn recht. Als zodanig past het bij deze tijd van advent, van de verwachting van het komen van God, wiens liefde roept om recht.

Een lied op God en zijn liefde

Het plezier, de vreugde, de liefde – het spat ervan af. ‘Ik wil zingen voor mijn geliefde’, klinkt het. Het is een liefdeslied. Een lied zo hartstochtelijk, zo puur en vol van verrukking dat het is alsof je in het boek Hooglied beland bent. Want wat dacht je van die prachtige beeldspraak over ‘een lied van mijn lief en zijn wijngaard’? Dat is typisch zo’n beeld uit het Hooglied. Een beeld waar-

in een geliefde bezongen wordt, als was hij een wijngaard. ‘Zoals zo’n prachtige wijngaard vol heerlijke druiven waar je geen genoeg van krijgt, zo is mijn geliefde’, zingt de dichter van dit lied. Bijbeluitleggers denken dat dit lied gezongen werd aan het einde van de wijnoogst. Want als de oogst erop zit, moet daarop gedronken worden. En hoe kun je de oogst beter vieren, dan er samen het glas op te heffen? Een betere gelegenheid om een lied op de liefde aan te heffen, krijg je niet.

Maar wie is die ‘ik’ die hier zingt? En wie is die geliefde over wie hij hier zingt? Of wie is die wijngaard waar hij zo hartstochtelijk van houdt? Het staat er niet met zoveel woorden bij – en dat is geen toeval. Dat doet de profeet bewust. Hij houdt hun identiteit geheim tot aan het einde van zijn lied. Pas aan het einde onthult hij over wie dit lied gaat. Dan vallen de puzzelstukjes op hun plaats. En dan begrijpt zijn publiek wat dit lied met henzelf te maken heeft.

Toch grijp ik hier vooruit op dat einde. Want wie zijn die ‘ik’, die ‘geliefde’ en die ‘wijngaard’? Die ‘ik’ is niemand minder dan de profeet. Een zingende profeet welteverstaan. Hij treedt op als cabaretier, zanger of chansonnier. Doet iemand dat, dan weet je: nu wordt het spannend, want vroeg of laat krijgt dit lied een twist of een onverwachte wending. Laat staan als de profeet over zijn geliefde zingt, dat wil zeggen: over de HEER van de hemelse machten. Want wie bedenkt nu zoiets? Dat je de HEER, de God van Pasen, je ‘geliefde’ of zelfs je ‘lief’ noemt? Maar wat wil je als juist die God zich laat kennen als Iemand die vurig liefheeft? Zoals een prachtige wijngaard vol heerlijke druiven waar je geen genoeg van krijgt, zo houdt de HEER van zijn volk, van Israël. Ze is zijn wijngaard, zijn geliefde. Hij wil niets liever dan haar zien groeien en openbloeien, zodat Hij zich tegoed kan doen aan haar vruchten.

God die in liefde werkt, wacht en verwacht

Daarom maakt de HEER werk van zijn liefde. Hij kiest een plek voor zijn volk. Het is een vruchtbare plek. Een plek in de zon, een plek ook met de regen. Zo’n prachtige plek op zo’n glooiende helling. Kortom: dé plek om zijn wijngaard te zijn, de wijngaard waar Hij van houdt. Haar grond woelt Hij om. Hij hakt en Hij spit. Hij wrikt net zolang totdat de stenen uit de bodem loskomen en zich gewonnen geven. Hij tilt ze op, torst ze op zijn schouder, draagt ze weg en stapelt ze op tot een beschermende muur die zijn wijngaard omgeeft. Als de stenen verdwenen zijn en de aarde geopend is, beplant Hij zijn wijngaard met edele wijnstokken. Het zijn de beste in hun soort. Echte, edele wijnstokken, waarvoor Hij kosten noch moeite gespaard heeft. Ze zijn een lust voor het oog, vol van de belofte van leven en vruchtbaarheid.

Daarna begint het wachten, maar ook dan zit de Heer van de wijngaard niet stil. Met de stenen die over zijn, bouwt Hij een toren. Een wachttoren

welteverstaan. Het tekent zijn gespannen verwachting, maar meer nog zijn verlangen om de wachter van Israël te zijn die niet sluimert of slaapt, maar over haar waakt en haar beschermt. Hij hakt zelfs een perskuip uit. Het tekent zijn vertrouwen. Hij vertrouwt erop dat zijn wijngaard vrucht zal dragen. Dat er een dag aanbreekt waarop zijn aandacht, zijn zorg, zijn inzet en zijn toewijding beloond zullen worden. Wat een dag zal dat zijn, die dag van de oogst, als de vruchten van zijn liefde worden binnengehaald!

Want de HEER verwacht er veel van. Van zijn wijngaard, zijn geliefde. Zijn liefde is dus niet vrijblijvend of, zo je wilt, belangeloos. Hij verwacht dat dat harde en moeilijke werk, dat Hij met liefde gedaan heeft en waarbij Hij kosten noch moeite gespaard heeft, vrucht zal dragen. Niet dat ze daar veel voor hoeft te doen. Ze hoeft alleen maar zichzelf te zijn, dat wil zeggen: ze hoeft alleen maar zijn wijngaard en zijn geliefde te zijn die met volle teugen leeft uit wat Hij voor haar heeft gedaan. Hij heeft haar alles gegeven: zijn inzet, zijn liefde, zijn leven. Ze hoeft het alleen maar in zich op te nemen en eruit te leven.

Gods liefde onbeantwoord en afgewezen

Maar wat doet zijn wijngaard, zijn geliefde? Ze beantwoordt zijn liefde niet en draagt geen edele druiven, maar wilde, wrange druiven. Het zijn druiven die nergens naar smaken. Bittere druiven die in de verste verte niet doen denken aan de aandacht, de zorg, de inspanning en de liefde die erin geïnvesteerd zijn. Het tekent het drama van God en zijn volk. Het was allemaal zo mooi begonnen. God had haar al zijn aandacht, zijn zorg en zijn liefde gegeven. Niets was Hem te veel. Alles had Hij ervoor over. Maar toen het erop aankwam, bleek het tevergeefs. Israël faalde. Zijn aandacht, zijn zorg, zijn liefde – ze bleven vruchteloos en onbeantwoord.

Het is uitgerekend dit lied waar Jezus op voortborduurde in zijn gelijkenis van de slechte wijngaardeniers (Mark. 12:1-12). Dit keer is Hij het die zingt over God, zijn Vader, die zijn grote liefde is. Want wie heeft lief zoals Hij, zo vurig en vasthoudend? Hij schenkt niet alleen zijn aandacht, zijn zorg, zijn inzet en zijn liefde. Hij schenkt ook de ene na de andere profeet die vraagt om de vruchten van Gods liefde. Als dat niets uithaalt, stuurt Hij ten laatste zijn Zoon, zijn enige, die Hij liefheeft. In Hem waagt Hij zichzelf, zijn liefde, zijn eigen leven om ons om ons antwoord te vragen. Maar wat doen de wijngaardeniers? Ze zien zijn Zoon komen en zeggen tegen elkaar: ‘Dit is de erfgenaam. Kom, laten we Hem doden, dan kunnen we zijn erfenis voor onszelf houden!’ Daarom grijpen ze Hem, gooien Hem de wijngaard uit en doden Hem. Want waarom zou je leven van wat je gegeven is als je voor jezelf kunt beginnen?

Gods liefde roept om recht

Maar wat dan? Hoe moet het verder? ‘Wat vinden jullie zelf, inwoners van Jeruzalem en volk van Juda?’, zo zingt de profeet. Het een uitnodiging, ja, een uitdaging om recht te spreken tussen deze wijngaardenier en zijn wijngaard. ‘Spreek je uit: wat vind je ervan? Wie staat hier in zijn recht? En wat moet hier gebeuren?’, vraagt de profeet En je merkt: het genre en de toon veranderen. Dit is geen ‘love song’ meer. Dit is het lied van een gekwetste liefde die roept om recht. ‘Spreek recht tussen Mij en mijn wijngaard, mijn geliefde’, zo klinkt het. ‘Want hoe kan dit? Hoe kan ze Mij en mijn liefde kwetsen door mijn liefde onbeantwoord te laten? Want zeg nu zelf: wat had Ik nog meer aan mijn wijngaard kunnen doen? Ik heb haar al mijn aandacht, mijn zorg en mijn liefde gegeven. Niets is Mij te veel geweest. Het zware, het harde, het moeilijke werk, de kostbare investeringen, het geduld en de hoop – Ik had het met liefde voor mijn geliefde over.’

‘Wat had Ik nog meer kunnen doen?’, vraagt de profeet in naam van de HEER. En je hoort de instemming, de verontwaardiging en het geroezemoes onder het publiek, zoals eens, toen David zich in de ontmoeting met Nathan opwond over die rijke man die dat ene lam van een arme geslacht had – niet wetend dat het over hemzelf ging (2 Sam. 12). Op diezelfde manier neemt Jesaja de inwoners van Jeruzalem en het volk van Juda mee. Hij laat hen over zichzelf oordelen in de ontmoeting met de HEER, de God van hun leven. ‘Mag Ik dan niet verwachten dat mijn wijngaard vrucht draagt en mijn liefde beantwoordt?’, vraagt Hij.

‘Waarom bracht mijn wijngaard alleen wilde en wrange druiven voort die bitter zijn en nergens naar smaken?’, zo klinkt het. Het tekent de bittere teleurstelling en de diepe pijn van zijn onbeantwoorde liefde. Al die moeite is voor niets geweest. Zijn liefde is verkwanseld. En wat moet je dan? Dat is precies de vraag waarmee Jezus zijn gelijkenis afsluit. Want wat moet God als zijn liefde onbeantwoord blijft? Laat staan als zijn Zoon, zijn enige, die Hij liefheeft, gedood wordt? Wat moet God met mensen die voor zichzelf beginnen alsof dit leven en deze wereld van hen zijn?

Het oordeel van de ballingschap

Maar voordat zijn publiek zich kan uitspreken, herneemt de profeet zelf het woord. ‘Ik zal jullie vertellen wat Ik met mijn wijngaard ga doen’, zegt hij in naam van de HEER. Hoezeer de HEER ons dus ook inschakelt, Hij houdt het oordeel zelf in handen. ‘Ik zal zijn doornhaag wegnemen, zodat hij kaalgeplukt zal worden; Ik zal een bres slaan in zijn muur, zodat hij vertrappt zal worden.’ Alle bescherming neemt Hij weg. Het ligt er open en bloot bij. Iedereen kan de wijngaard binnenlopen, de vruchten opeten en wijnstokken

kapottrappen. ‘Ik zal een wildernis van hem maken. Hij zal niet gesnoeid en geschoffeld worden, maar dorens en distels zullen er opschieten.’ Weg zijn alle aandacht, zorg en toewijding. Snoeien en schoffelen heeft toch geen zin, het is tevergeefs. Dorens en distels krijgen vrij spel. De wijngaard keert terug tot de chaos die hij eens was. ‘Ik zal de wolken gebieden er geen regen op te laten vallen.’ Het leven dat er is, zal verkommeren. Het zal verdorren en verdrogen.

En luister je goed, dan hoor je zowel actieve als passieve werkwoorden. Enerzijds is het God zelf die handelt in zijn oordeel over Israël. Anderzijds zijn het volken die over haar komen als instrumenten van zijn oordeel. En wat blijft er over? Een wijngaard zonder aandacht, zonder zorg, zonder bescherming. Het is het aangrijpende beeld van Israël in ballingschap, eenzaam en godverlaten, verstoken van zijn aandacht, zorg en liefde. Of, zoals in de gelijkenis van Jezus: een wijngaard die aan anderen gegeven wordt.

‘Hij verwachtte goed bestuur, maar het werd bloedbestuur’

‘Want de wijngaard van de HEER van de legermachten is het huis van Israël en de mannen van Juda zijn zijn lievelingsplant’, klinkt het. Het is een woord vol liefde, verlangen en gemis. ‘Hij verwachtte goed bestuur, maar zie, het werd bloedbestuur.’ Daar is het God dus om begonnen. Hij verlangt recht als antwoord op zijn liefde. Maar in plaats van goed bestuur werd het bloedbestuur. Het werd bloedvergieten, niet openlijk en gewelddadig, maar sluipend en effectief door de ander aan zichzelf over te laten. Hij hoopte op gerechtigheid, maar zie, het werd geschreeuw. In plaats van elkaar recht te doen, klonken de klacht en het geschreeuw van de ontrechten en de rechtelozen.

Laat je je in het spoor van Bonhoeffer meenemen in het lied van Jesaja, dan ontdek je hoe daarin je eigen werkelijkheid gepeild wordt. Dan is – om maar één ding te noemen – een toeslagenaffaire niet alleen een juridisch, maatschappelijk en sociaal probleem, maar ook een theologische zaak. Besef je dat, dan begrijp je waarom advent een tijd van boete en inkeer is. Een tijd ook van hoop. Hoop op ‘de HEER die het recht van armen en verdrukten gelden doet’ (Ps. 146).

Ds. T. Doornebal is predikant van de protestantse gemeente Herveld en Slijk-Ewijk.